

УДК 9(477)

DOI: 10.30840/2413-7065.1(66).2018.132475

**НОВІ ДОКУМЕНТИ З ВОЛИНСЬКИХ АКТОВИХ КНИГ
ПРО ВТРАТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНИ
ВІД ЖОВНІРСЬКИХ НАЇЗДІВ ПРОТЯГОМ 1600 – 1610 РР.**

Микола ВИСОТІН*orcid.org/0000-0002-0449-2239**науковий співробітник відділу історичних пам'яток НДІУ*

**NEW DOCUMENTS FROM THE RECORD BOOKS OF VOLHYNIA
ON LOSSES OF LOCAL CIVIL POPULATION
FROM THE ATTACKS OF POLISH SOLDIERS DURING 1600–1610**

Mykola VYSOTIN*research fellow of the Historical Sites Department of RIUS*

Однією з центральних проблем історичного напрямку сучасного українознавства є з'ясування міжстанових взаємин та внутрішньостанового менталітету в українському соціумі ранньомодерного часу. Другий збірник документального матеріалу «Українське повсякдення ранньомодерної доби», який хронологічно охоплює період 1600 – 1610 рр., містить документи, на прикладі яких можна дослідити один з аспектів цієї багатогранної проблеми: взаємостосунки професійних вояків – жовнірів – з усіма верствами цивільного населення Речі Посполитої. Його головний зміст полягав у тому, що річпосполитські вояки під виглядом вибрання стацій систематично грабували власних співгромадян і вчиняли щодо них різноманітні насильства.

Уряд держави усвідомлював проблему і намагався її вирішити, зокрема шляхом регламентування в законодавчих актах та військових статутах. До їх числа передусім належать конституція,

прийнята вальним сеймом у Варшаві 1609 р. [18, s. 461], та «Artykuly wojenne hetmańskie autoritate sejmu aprobowane, anni 1609» [15, с. 176; 18, с. 478]. За задумом законодавців, «лежі», тобто місця відпочинку, призначалися лише у т. зв. «королівщинах» – населених пунктах, якими володів король. Шляхетські маєтки і церковні володіння від утримання військ були звільнені. Місця леж чітко визначалися вищим командуванням і покидати їх або змінювати на власний розсуд жовніри не могли. Всі необхідні статки вояки мусили купувати у населення, яке постачало їх у кількості, що залежала від потреб підрозділу і попередньо узгоджувалася ротмістром з державцею маєтності. Жодні утиски обивателів не припускалися. Зокрема, не дозволялося безоплатно брати будь-які речі, вози, птицю, велику і дрібну худобу (в тому числі коней і волів, оскільки «ubodzy ludzie wołmi dorabiają się chleba») і т. ін. Встановлювалася беззаперечна заборона на побиття, пограбування, а тим

більше на вбивство не лише шляхтичів, але й простолюдинів. Порушники цієї настанови мали бути покарані смертю.

На жаль, ця проста і на перший погляд надійна схема в реальному житті не спрацьовувала. Симон Круневич, власник с. Гнидава Луцького повіту¹, свідчив перед Володимирським гродським урядом про те, що жовніри з роти Криштофа Свенцицького, знехтувавши конституцією, «на сеимє валномъ варъшавскомъ в року прошломъ, тисеча шестъсотъ девятомъ, ѿ жолнерѣ ѡаленоє и вин в неи ѡписаныхъ», протягом 1608–1610 рр. грабували належне йому село. Під час наїздів вони порушили практично всі заборони з числа перерахованих вище [13, арк. 521 зв.–523 зв.]. І це був непоодинокий випадок. Жовніри переступали через закон повсюдно. Таким чином, виходило, що невиконання державних актів перетворювало їх на фікцію і фактично вони слугували не для реального вирішення проблеми, а лише для заспокоєння громадської думки.

Наїздам не вдавалося протидіяти і на місцевому рівні, оскільки вояки не зважали ані на шляхту – власників маєтків, ані на урядовців. Федір Бруяка, державця містечка і села Хорлупа Луцького повіту, володіння якого протягом трьох років поспіль грабували жовніри з роти того ж Криштофа Свенцицького, навіть не міг поскаржитись на своїх кривдників, оскільки вони погрожували йому [10, арк. 457–458 зв.]. Місцевий уряд був у курсі подій, оскільки возний Волинського воєводства Гаврило Оздовський протягом усього цього часу регулярно засвідчував завдані збитки.

¹ Тут і далі назви населених пунктів звірені за роботою: Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. [1].

Однак у зв'язку з тим, що жовніри погрожували і йому, він офіційно «вчинив реляцію» лише 1610 р., до того ж не за місцем злочину, в Луцьку, а перед урядом сусіднього, Володимирського, повіту [13, арк. 402–402 зв.]. В іншому випадку жовнір з роти Яна-Миколая Боратинського Мацей Кореневський не зважив навіть на луцького буркграбія². З'явившись у супроводі слуг і помічників до приміщення гродського уряду, він захопив і забрав із собою шляхтича Яна Петровського, який прийшов скаржитись на нього. При цьому урядовець, в присутності якого все це відбувалося, не перешкодив жовніру і ніяк не захистив скаржника, який просив по допомогу [12, арк. 315 зв. – 317].

Безпосередні командири жовнірів, як правило, не стримували своїх підлеглих і не карали їх за порушення. Андрій Жабоклицький, поручник³ роти князя Юрія Чорториського, підлеглі якого 1603 р. неодноразово спустошували села Войковичі, Форостове, Суходоли та Іллінщина Володимирського повіту⁴, належні князівні Маруші Збараській, заявив її уряднику Бартошу Лясковському, який прийшов «просити справедливості»: «Ҁа єє мсти панєє браславскои з тых жолниров и товаришов, на которых ты справедливости просишь именем єє мсти панєи браславскоє, тєды, деи, ѡтоє все **справєдливости жаднои ѡчинити не хочѣ и не ѡчию** (виділення наше. – М. В.). Не только, деи, ка самъ, порѣчникъ,

² Буркграбій – міський урядник, управитель державного замку, суддя в місті з магдебурзьким правом.

³ Поручник – помічник ротмістра, фактичний керівник роти. Молодше офіцерське військове звання.

⁴ Села Форостове та Іллінщина Баранович не згадує.

але, деи, и самъ ротъмистръ его мст княз Юри Чарторыскии справедливости жаднои не вчинить» [11, арк. 185–186].

Більше того, поручники, хорунжі⁵, а нерідко й ротмістри⁶ нарівні з рядовими вояками брали участь у пограбуваннях. Так, поручник Андрій Жабоклицький разом з товариством своєї корогви спустошував суходольський «запуст»⁷ та сіножать Іллінського монастиря [11, арк. 185–186]; а систематичні наїзди на с. Оздютичі Володимирського повіту жовніри вчиняли за вказівкою свого ротмістра, князя Януша Порицького [12, арк. 327–330].

Заради справедливості зазначимо, що проблема вояцького свавілля була властива не лише Речі Посполитій, а й іншим країнам, які використовували найману військову силу, тобто фактично усій тогочасній Європі [9, с. 248].

Головна причина цього явища полягала в тому, що, здійснюючи зати́г жовнірів на військову службу і обіцяючи їм за це грошову винагороду, уряд не мав можливості виконати свої зобов'язання, оскільки державна скарбниця, як правило, була порожня. Так, Андрій Жабоклицький заявляв, що підлеглі йому жовніри спустошували шляхетські маєтки лише тому, що їм не видали «пнази заслѣжонѣ з скарбѣ его королевское млсти» [11, арк. 185–186].

При цьому отримання обіцяної платні було для жовнірів життєвою необхідністю. Адже «тягарі і злигодні військової служби» мали цілком конкретний фінансовий відповідник.

⁵ Хорунжий – особа, яка зберігала і носила прапор, прапороносець. Військове звання.

⁶ Ротмістр – керівник роти. Старше офіцерське військове звання.

⁷ Запуст – молодий ліс.

С. Леп'явко зауважував, що вояки за власний кошт купували зброю, порох, кулі, утримували почет (якщо мали його) і т. ін. Все це коштувало дуже недешево [7, с. 114]. Співзвучну думку висловив Р. Сікора. Він вважає, що витрати, понесені вояками для підготовки до служби і під час її несення, не могли компенсувати ті зиски, які вони отримували від служби у війську – в першу чергу у вигляді отриманої ними платні [8, с. 10]. Так, за розрахунками дослідника, спорядження лише одного товариша⁸ гусарської корогви коштувало щонайменше 2000 – 2500 польських грошів, притому що його платня була принаймні вповолвину менша [16, с. 155–156, 165]. Дефіцит гусар мусив покривати з власної кишені. Звісно, якщо міг собі це дозволити. Відтак Р. Сікора робить висновок, що в гусарії могли служити лише багаті шляхтичі, родина котрих могла підтримати їх фінансово [8, с. 10]. Але, вочевидь, таких було небагато.

Важливо взяти до уваги, що наведені Сікорою цифри справедливі лише щодо т. зв. «крилатих гусарів», які вважалися елітою тогочасного війська. Їхня платня була найбільшою, і уряд виплачував її регулярніше, аніж іншим, менш елітарним підрозділам. Тож неважко зробити такий висновок: якщо коштів не вистачало навіть еліті, то переважна кількість пересічних вояків потребувала їх ще більше (навіть притому, що їхні витрати на службу були меншими).

Також слід врахувати, що значну частину війська становили слуги жовнірів (т. зв. «почетова» і «обозова» челядь), які, на відміну від своїх панів, не отримували від держави жодної платні.

⁸ Товариш – рядовий вояк гусарської корогви (роти).

Таким чином, обов'язок щодо їх утримання лягав на плечі вояків, яким вони служили. А оскільки останнім не вистачало грошей навіть на власні потреби, виходило, що і жовніри, і їхні слуги мусили забезпечувати себе самостійно. Що вони й робили, грабуючи цивільне населення.

У цьому й полягала абсурдність ситуації, на якій пізніше неодноразово зауважуватимуть дослідники: держава, яка потребувала послуг жовнірів, але при цьому не могла забезпечити їх відповідно до своїх зобов'язань, змушена була «заплющувати очі» на їхні безчинства та нехтування законів. Про це, зокрема, писав М. Владимирський-Буданов – непересічний історик, фахівець з історії держави і права, один із засновників кївської історико-юридичної школи: «... навряд чи держава, якій властиві хоча б початки подальшого життя і здоров'я ... може спустошувати власні території ... Втім, уряд зовсім не заохочував жовнірів до таких ... репресій (по відношенню до цивільного населення. – М. В.), звертався до них з умовляннями ... Однак, проблема полягала саме в тому, що в розпорядженні уряду були лише «поради» і «умовляння»; держава виявилася надто безсилою, аби виконати найелементарніші свої завдання» [2, с. 87–88].

Іншим вагомим чинником деструктивної поведінки жовнірів, який, на відміну від попереднього, лежав не в матеріальній, а ментальній площині, був вироблений ними і властивий лише їм – професійним воякам – специфічний світогляд. Особливість цього «вояцького» світогляду спробувала пояснити Н. Яковенко крізь призму концепції «свій – чужий» [14, с. 201–202].

Професійні вояки ранньомодерної Речі Посполитої відмежовувалися від решти суспільства і усвідомлювали себе окремим станом. По суті, вони таким і були. Жовніри вважали себе нащадками «давнього лицарства» і носіями його «славних традицій». Єдиною достойною справою вони вважали військову службу, а «шаблю при боці» – головною цінністю і символом. Вони переносили тягарі і злигодні служби, постійно наражали життя на небезпеку, а нерідко й проливали кров. Відтак в очах жовніра «своїм» був лише той, хто відповідав сукупності цих характеристик, тобто такий самий вояк, як і він.

Натомість «чужою» була решта цивільних людей, незалежно від віку, статі, віросповідання, етнічної та станової належності тощо. Відтак жертвами їхніх наїздів ставали навіть діти. Як, наприклад, в с. Оздютичі Володимирського повіту, де двоє дітей, «хлопа **У**стаповоє, а дєвк[а] Дєманов[ана]», втопилися в місцевому ставі, у воді якого вони намагалися врятуватися від нападників [12, арк. 327–330].

«Свої» були вищими за «чужих» як у системі цінностей, так і в суспільній ієрархії. Р. Сікора писав, що належність до військової еліти давала воякам моральне право «дивитися згори ... на своїх цивільних братів ... Своє відчуття зверхності і упевненості в собі, що межувало із зарозумілістю, вони демонстрували і виглядом, і поведінкою» [8, с. 20].

Сплачуючи своєрідний «податок кров'ю» на користь таких абстрактних цінностей, як «вітчизна», «права й вольності», «віра», «посполите добро» і т. ін., вояки у власних очах нібито отримували право на справедливу винагороду – передусім у матеріальному еквіваленті. Її

мали надати ті, кого вони захищали – держава (у вигляді жолду⁹) і решта членів суспільства (у вигляді стацій¹⁰). Відмова давати таку винагороду, за жовнірською логікою, вважалася порушенням «встановленого ладу» і давала право взяти «своє» силою.

З тими, хто чинив опір, жовніри жорстоко розправлялися. Так, оздютицького урядника Яна Томашівського, який «плундровати села *Ўздютіч* частокрот, кгда набегали, не давал ... (жовніри. – М. В.) *о̀кър̀дтнє* а немилоствиве посекли, поранили, штыхами покололи» [12, арк. 327–330].

Принагідно зауважимо, що перші спроби пояснити деструктивну поведінку жовнірів з точки зору особливостей їхнього менталітету зробив ще в XIX ст. письменник П. Куліш, відомий також як історик, наукові праці якого високо оцінювали М. Костомаров, Д. Дорошенко, М. Грушевський та ін. [3, с. 30; 5, с. 18]. Він писав, щоправда, не деталізуючи свою думку, що моральне право грабувати цивільне населення жовніри отримували нібито відповідно до старовинних «привілеїв військового побуту» [6, с. 218].

Отже, зазначена проблема не є новою для світової історіографії і загалом вона розглянута переважно польськими істориками. Природно, що вони досліджували її на власному історичному матеріалі. Так, одна з останніх фундаментальних праць з цієї проблематики, монографія Т. Срогоса «Жовнір

⁹ Жолд (від пол. «żołd») – грошова винагорода воєнка за військову службу. Звідси – «жолнір – жовнір» – найманний воєнка, який отримує жолд.

¹⁰ Стація – переважно натуральні побори (борошном, м'ясом та ін. продуктами), які стягувалися з податного сільського населення та міщанства Речі Посполитої на утримання війська [4, с. 840].

свавільний» [17, с. 264], написана на матеріалах Ленчицького і Серадзького воєводств, Остжешувського повіту і Велюньської землі – територій, які входили до складу т. зв. Великопольщі.

На жаль, українська історіографія, для якої ця проблема є не менш актуальною, аніж для польської, досі не приділила достатньої уваги пошуку нових документальних джерел та не висвітлила її належним чином (за винятком несистематичних звернень у працях окремих вчених). Те саме стосується і напрацьовань «українознавчого напрямку» в радянській історіографії, які, швидше за все, становили традиційні для свого часу ідеологічні кліше, аніж об'єктивні історичні дослідження.

Тому цією публікацією ми пропонуємо декілька документів, які почасти заповнюють наявну лакуну і можуть бути використані для написання конкретно-історичних досліджень.

Документи

№ 1

1603 р., травня 30, Володимир. – Зізнання возного Наума Кузьминського про те, що у його присутності Бартош Лясковський, службеник князівни Маруші Збарзької, удови брацлавського каштеляна Василя Загоровського, скаржився Андрію Жабоклицькому, поручнику роти князя Юрія Чорториського, на жовнірів тієї ж роти Станіслава Вольського, Яна Борша, Петра Збишевського, Петра Ставинського, Ішвецького, Матуша Лисковського та їхніх слуг, які, неправомірно вибираючи стацію, пограбували підданих в селах Войковичі, Форостове, Суходоли та Іллінщина, спустошили сад і сіножать Іллінського монастиря, вирубили Суходольський «запуст», а

Жабоклицький не лише відмовився покарати порушників, але й попередив про подальші грабунки, якщо його підлеглим не буде виплачена належна платня з королівського скарбу

Прошене справедливости на жолнѣр ѿт пнеє Браславское

Рокѣ АХГ [1603] мсца маа Л [30] дня Ставши ѿчевисте на вриаде кгородскомъ володимѣрском, в замку его королевскоемлсти передомною, Андреем Мисевскимъ, буркграбимъ и наместником подстароства Володимѣрского возны енерал воеводства Волинского повѣтѣ Володимѣрского шляхетныи Надмѣ Кузминскии кѣ записаню до книг кгородских вызнал тыми словы, иж деи:

«Мнѣ бѣдѣчи на справе и потребе велможное еє мсти княжны Марѣши Збарзкой пнеи Василевои Загоровскои кашталановои браславскои тутъ, ѣ Володимѣри, ходилом с паномъ Бартошем Лясковским ѿд еє мсти до пна Андрѣя Жабоклицкого до порѣчника роты его мсти князя Юрія Чорторыского в рокѣ тепер идѣчомъ АХГ [1603] мсца маа КЗ [27] дня.

И кгда, деи, есмо до господы пна порѣчниковыи, до домѣ Лѣкаша Малюского, меищанина володимѣрского пришли и заставши пна Андря Жабоклицкого, порѣчника, в той же госпде его, того ж дня звыименованого мсца маа КЗ [27] дня ѿчевисте самоѣ пнѣ Андрю Жабоклицкому, порѣчникѣ, пан Бартош Лясковскии при мн, возном, именемъ еє мсти княжны Марѣши Збарзкой пнеи Василевои Загоровскои кашталановои браславскои мовил и просил ѿ дчинене справедливости зѣ жолниров и товаришов и с пахолков товарыских. А меновите домовалса ѿ дчинене справедливости с товаришов з

пана Станислава Волского, з пна Гана Борши, з пна Пѣтра Збишевского, з пна Пѣтра Ставинского, з пна Ишвецкого и з слѣгъ их ѿ квалтовное починее¹¹ шкод и кривдѣ немалых подданым еє мсти ѣ маєтностях еє мсти Воиковичах, Форостовой, Суходолех, Илинцины. Которые шкоды квалтовне починеные хотиачи часу права на реистре меновите по достатку вс списаные показати, которые, деи, ѿны соб, панове жолнере, шкоды и кривды ѣ маєтностях подданымъ еє мсти квалтовне // починивши, собѣ способъ нѣякоис стаѣи побралаи и тым, деи, всих подданых еє мсти пнеи Браславскои знищили и зѣбожили.

Такеже домавалсе ѣ пна порѣчника пан Бартош Лясковскии на пана Пѣтра Збишевского, на пна Матѣша Лысковского, на пна Станислава Волского, на пана¹² Пѣтра Ставинского и на самого пна порѣчника пна Андря Жабоклицкого при мн, возномъ, ѿ дчинее¹³ справедливости ѿ квалтовное порѣбане запѣствѣ еє мсти Суходолского ѿд граници Новоселецкои до врочища Долгой Лозы. Так тых с товариша пна маа (!) справедливости пан Лясковскии просил ѿ выграбене синожатѣи коло монастыра Илинского на шест косаров и ѿ попалене тынѣ ѿколо садѣ монастырского Илынского и ѿ порѣбане дерева садового того ж садѣ монастырского Илынского.

Гакожъ на тот же час звыименованыи панѣ Андрѣи Жабоклицкии, порѣчникѣ роты его мсти Юрія Чорторыского, панѣ Бартошѣ Лясковскомѣ при мни, возномъ, мовиль

¹¹ Так в оригіналі. Має бути «починене».

¹² Слово правлено.

¹³ Так в оригіналі. Має бути «дчинене».

и одповедилъ тыми словы на ти все слова его, ижъ деи:

«А еє мсти панєє Браславскои з тых жолниров и товаришов, на которых ты справедливости просишь именем еє мсти панєи браславское теды, деи, отое все справедливости жаднои дчинити не хочд и не дчиню. Не только, деи, а самъ, пордчникъ, але, деи, и самъ ротъмистръ его мст княз Юрьи Чарторыскии справедливости жаднои не вчинить. Але кгды, // деи, нам пѣнази заслдожные з скарбд его королевское млсти давати буддтъ, на тот же, деи, то часть дсе сѧ покажетъ если подданымъ еє мсти панєи Браславскои мли бы иакє кривдъды быти починены¹⁴. А тепер, деи, зновд потреба товарыствд стацѣи и зновд, деи, пошлютъ розказдючи, абы стацѣю подданые еє мсти панєи Браславскои складали. А если, деи, не буддт складати, теды, деи, кони, быдло кажем брати и грабити и зновд, деи, запдсть сдходолскии бддемо рдбати».

Которыи, деи, вс слова того пна Андрѣя Жаболицкого пордчникови панъ Барытошь Ласковскии мною, вознымъ, пилгнє свидчил и освдчившися с тым єсмо од пна пордчника одишли».

Которое очевистое сознанє возного до книгъ кгродьскихъ володимерьскихъ записано.

ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 35, арк. 185–186.

№ 2

1607 р., вересня 30, Володимир. – Скарга бурмистрів та райців м. Володимир Івана Матвійовича, Григорія Дворецького, Григорія Столмича та Лукаша Березовського на жовнірів Криштофа (Яна) Рамулта, Мацея

¹⁴ Слово виправлено зі слова «поменєныи».

Скретуського, Бялобоцького, Бочковського, Млодзинського, Садковського, Рильського, Злочовського, Гаєвського, Кучевського, Скотницького, Скребенського, Майскотовського та інших, які, не перебуваючи на державній службі, вимагали в міщан неналежної стації, били й грабували їх та смертельно поранили міщанина Станіслава Малиновського

Оповедантє бдрмистов володи (!) на жолнеров слдзбы не маючих

Рокд тисеча шестсот сємог[о] мсца сєнтєбра Л [30] дна

Пришедши на вриад кгродскии в замок его кр. мл. володимерскии до мене, Івана Шабана Гноєнског[о], буркграбєг[о] и намєстника подстарства володимерского славетные бурмистры и раице места его кр. млсти володимерског[о] Иван Матѳєєвич, Григорєи Дворецкии, Григорєи Столмич а Лдкаш Березовскии сами от себе и именем всеє Речи Посполитое мещан володимерских оповєдали и велико обтежливе жаловали на држоных пнов Криштофа або Яна Рамдлта, Мацея Скретуског[о], Станислава Скретуског[о] [...]ана¹⁵ Бялобоцького, Бочковског[о], Млодзинског[о], Садковского, Рилского, Злочовского, Кгаєвског[о], Кучевског[о], Скотницьког[о], Скребенског[о], Маиско-товског[о] и инших товаришов слуг и помочников их в тые слова, иж:

«Они не бддчи в слдзбє Речи Посполитое и овшем иакє люде права т[...]є¹⁶ зобравшиє // до кдпы конии килкадєсят способом жолнерским

¹⁵ Слово пошкоджено при прошнуровуванні книги.

¹⁶ Слово пошкоджено при прошнуровуванні книги.

з мѣстца на мѣстцѣ помыкаючисѣ и квалтом живности досѣгаючи шкоды незносныѣ ѿбогим людем чинили. А наконец положившисѣ ѿ Ѡалимичах и Сладмерках, селах, до владыцтва Люцега[о] (!) належачих, недалеко ѿт мѣста Володимера бѣдѣчих, до мѣста квалтом ѿпоминаючисѣ, стацыи якоєсь неправоиноѣ и незвычайноѣ присылали. Зачим кгда мещанѣ забѣгаючи ѿтискови ѿбогих людеи и небезпеченства, которим грозили, позволили дат з мѣста стацыю водлуг приможенѣ (!), толко жебы мѣсто волно было. Они напрод в ден понеделковыи, то єст мѣсца сѣнтѣбра двадцѣт четвѣртого дня, в рокѣ теперешнем, тисѣча шѣстсот сѣмом, шляхетныи ГАН Хѣстецкии, Маѣци Скретускии и иншиѣ, при них бѣдѣчиѣ, тѣмульты в мѣстѣ чинити почали.

Напрод на законников двох, прѣѡра городѣлского и прѣѡра грѣбешовского законѣ свтога[о] Доменика, которие на тот час гостями ѿ Володимеры были, кинѣлисиа и ѡных поранили. Потом шляхетного Станислава Малиновскога[о], ѡбыватѣлѣ мѣста володимерского, шкодливе ранили, с которог[о] зранѣнѣя дня сегоднешнега[о], мѣсца сѣнтѣбра, двадцѣт шостога[о] дня ѿмер по том тѣмультѣ.

Мало на том маючи алѣ назавтрѣѣ, в ден волторковыи, то єст мѣсца сѣнтѣбра двадцѣт пятога[о] дня в рокѣ теперешнем, тисѣча шѣстсот сѣмом, прибравши до себѣ конии цирцитѣр з двадцѣт або и болшеи а не помнѣчи на вчораишиѣ збрѣднѣ, до мѣста приѣхали, моцно и квалтом стацыю ѿпоминаючисѣ. И кгда мещанѣ зъ породкѣ себѣ до них высылали жадаючи жебы занѣхали на тот час // того ѿпомянѣнѣя сѣ стацыи и ѡвшѣм жебы ѿѡалковали людем вчораишими

збытками стрвожоным, ѡни на то ничого не дбаючи алѣ вс в кѣпѣ в дом леичинскии, гдѣ ГАСко балвр мешкаѣтъ, зобравшисѣ и яко до воины приготовивши, вышеи менованого ГАна Хѣстецкога[о], товарища з посродкѣ себѣ на коню з голым палашем и с кроткою рѣчницѣю выправили, даючи ѿмыслнѣ не толко ѡказю, алѣ и причинѣ до звады и тѣмультѣ. Которыи раз и килка на коню межѣ громадою людеи на ринку стоѣащих спокоинѣ скочивши людеи потрѣчал, наконец з рѣчници стрѣлив, алѣ за ѡпатрѣнностью Божею никого не траѣил. Потом кгда вжѣ тѣмультѣ людеи ѡных на ринку стоѣащих за ним сѣ погнал, ѡн на передмѣстѣ Запатничѣ ѣхал и так коло мѣста на Ѡстровѣц ѡбѣгши кѣ по[...]илком¹⁷ которыѣ им с Ѡалимич шли ѿдалсѣ с которыми потом под передмѣстѣ Михаиловец его мл. кнжати Александра Жаславского кашталѣана волинскога[о] подбѣжал, там же подганѣаючи и гарцѣючи не ведати ѿт кого забит єст. Тыѣ зас дрѣгие, которыѣ сѣ в мѣстѣ зостали, розмаитыѣ инсулты чинили, людеи бѣючи и ѡгн в килку мѣсцах закладаючи».

В чом прѣрѣчоныѣ мещанѣ забѣгаючи трудностям своим, которыѣ бы ѡттолѣ рост мѣли, так теж ѡ невинности своѣи даючи справу тоѣ своѣ ѡсвѣченѣ и ѡповѣданѣ до книг подали и ѡ приданѣ возного на оглѣданѣ знаков квалту, также трѣпа забитог[о] и ранних мещан просили.

ГА з ѿрядѣ кгродского придал им на то ѡчевисто вознога[о] єнерѣла шляхетного Надма Кузминскога[о], которыи на тои справѣ бывши и ставши ѡбличнѣ на вриѣдѣ передо мною [то]го¹⁸ ж дня датою

¹⁷ Мѣсце пошкодженѣ.

¹⁸ Слово пошкодженѣ при прошнуровуваннѣ книги.

зверху менованою кѣ записаню до книг // кгородских вызнал тыми словы иж:

«За ѡчевистым приданѣм в. м. вриадовым маючи иа при собе шляхту пна Гана Зигличинского а пна Трояна Снескоцког[о] в року теперешнем тисеча шестсот семом, мсца сентебра, двадцат шостог[о] дня былѣм на справе и потребе бурмиистра, радец и всих мещан володимерских.

Также напрод в домѣ его млсти пна Григория Колмовского за ѡказанѣм ѡгледал єсми трѣпа забитог[о] шляхетног[о] Станислава Малиновского, в которого видил єсми вѣ голове ранѣ тятѣю. И ѡповедали мн, возномѣ, и шляхте менованои, ижѣ того Малиновского дня ѡногдашнего в понеделокѣ Мацеѣи Скретускии и слуга брата его Станислава Скретуского Ивановскии, впадши в дом, безвинне ранили и ѡт тых ран ѣмарль. А потом тог[о] трѣпа тло Станислава Малиновского вложивши в трѣнѣ на ринку в мѣсте и на цвинтарѣ клаштора володимерского Светое Троици при погребѣ тла чинилѣм поволанѣ, ижѣ тот Малиновскии єст забит, замордован ѡт власных рук Мацеѣи Скретус (!) и служѣбника брата его Станислава Скретуского Ивановского, которые ег[о] забили, замордовали и з живого мертвого ѣчинили.

Потом зас ѡгледалем мещан поранѣных и напрод ѣ Романа Гарасимовича видил єсми в голове с правое стороны ранѣ тятѣю шкодливу, на рѣце правои подле заплата рану тятѣю, ѣ Ѣниска Богдановича видил єсми в голове в посеред головы рану тятѣю, ѣ Миска тєсли видил єсми ѣ голве на рог головы з левое стороны ранѣ тятю.

Видил теж єсми на двох передместех на ѡдном Запатничю гумно Юрковичѣ,

а на дрѣгом Засмочю гумно Мѣдведево запалѣные и знат же аж з великою працею ѣгашено, бо снопы збожѣя ѡгорелые по земли на розных мѣстцах пороскидано з стогов.

И ѡповедали мнѣ, возномѣ, и шляхте бурмиистрѣ, раице и мещанѣ, иж тоє поранѣне мещан и запалѣне гѣмен єст стало дня вчораишего ѣ волторок ѡт пна Криштоѣа або Гана Рамулта, пна Гана Бялобоцкогo и инших товаришов ихѣ, // в протѣстации менованыхѣ.

Которое ж то ѡповеданѣ и ѡсветченѣ бурмиистра, радец и мещан володимерских и возномѣ[о] ѡчевистое сознанѣ иа, ѣриад, принавши до книг кгородских записати казалѣ.

ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 39, арк. 533 зв.–535 зв.

№ 3

1609 р., липня 25, Володимир. – Скарга шляхтича Яна Петровського на Мацея Кореневського, жовніра з роти Боратинського, який його побив, збезчестив та утримував під вартою, примушуючи вступити до себе в услужіння

Протѣстация Пѣтровского на пна Мацеѣи Коренѣвского

Рокѣ тисеча шестсот девятог[о] мсца июля двадцѣт пятог[о] дня

Пришѣдши на вриад кгородскии в замок его королевское млсти Володимерскии до менѣ, Гана Камѣнецкогo, бѣрѣкграбего и намѣстника подстароства володымерского шляхетныи Ган Пѣтровскии жалоснѣ и плачливе протѣстовалсѣ и ѡповедал на шляхетного пна Мацеѣи Коренѣвского, товарища роты его млти пна Боратинского, ротмиистра его королевѣвское млти в тые слова, ижѣ:

«В рокѣ теперешнем, тисеча шестсот девятомѣ, бѣдѣчы мнѣ в мѣсте

его королевское мли Лвцькомъ по пилных потребах моих, а на то болшеи для шпатрення в хоробе моеи, котороу ме пан Бог *от* часѣ немалого наведити рачыль, здоровя моего у доктора albo церѣлика, жйда тамошнего лвцького Попька и кгда-мъ с тоеѣ хоробы мое до троха лепьшого[о] здоровья моего прихидити почаль, теды тот впрод речоны Мацеи Кореневскии, доведавъшисе тамъ ѿ мне и маючы зо мною давную комъпанию и заховане, ѡсилне ме жадал ѿ то. Гако маючы на тотъ час там, в Лвцькѣ, в господе ег[о] не за слѣгу жадног[о], але способом давное комъпании и захована час иакии забавил, што кгда-мъ се за тымъ таковымъ ѡсилованемъ и жаданемъ его ѡчинил и при немъ в господе его презъ никотории час бавилсе.

И, ѡбачывъшы то добре, же ми лекарство того Попька жыда до здоровя моего способног[о] не так, иако пристало, помогло, ѡбъмышливаючы ѿ далшомъ поратованю и шпатрению в тои хоробе здоровя моего и не могучы далеи тамъ, в Луцкѣ, бавитисе, а звлаща маючы теж потреби свое, до Голатина для выправления долгу своего, котории ми тамъ винно, подаковавши ему, пну Кореневскомѣ, за ѡчинност, же-мъ се троха при немъ, в господе забавил, почалемъ се *от* него з господы и з Лвцька в дорогу выбирают.

А он, пан Мацеи Кореневскии, ѡбачывшы то, же-мъ се *от* нег[о] в дорогѣ выбираль, почал // ми того зборонат, хотечы ме себе не в способъ комъпании и давного захована, але способом служьбы, ѿ котории иа, будѣчы хории, никгда не мыслил, зневолити.

Га, ѡбачывшы таковыи ѡпор его, а не хотечы не толко ѡ него, але

и ѡ жадного чоловка, иако чоловек волныи, в неволи быти, шолемъ до пна Коморовског[о], на тот час поручника роты пна Боратинског[о], просечы абы ми таковог[о] безправа *от* него терпити не допустил, але раднеи (!) если бы он себе до мене иакѣю причынѣ бити розѣмел, абы ме з ним ѿ то правомъ рыцѣрскимъ розсѣдил. А кгда ми се тог[о] всего пан поручникъ ѡчинити боронил и не ѡчинил, теды тот то Мацеи Кореневскии, бачечы таковую ѡтѣхѣ (!) *от* пана порѣчъника, тамъ же пред ѡбличностью его и при бытности немало товариства и мещан до мене словы неѡцѣтивыми, доброи славе и ѡцѣтивности моеи доткливыми лжыл, соромотил и чеканомъ на мене ударил. А же-мъ его за чекан ѡѡтил и ѡдарити се не дал и заразомъ пошолемъ был на замокъ до пна бурькграбего, хотечы емѣ тот деспектъ и ѡбелженье свое ѡповедити.

И кгда-мъ вже был в замьку перед пномъ бѣрѣкграбимъ, теды тот пан Кореневскии набравшы себе гѣлтаиства, помочников своих, припавшы тамъ до замьку мешканиа пна бѣрѣкграбего и заставъшы ме тамъ, знову словы неѡцѣтивыми лжыл, с чеканом бит се пориваль, за рамена порвавъшы шарпаль ме, што-м иа заразъ пномъ бурькграбимъ и подписками ѡсветчылъ. И, не давши ми жалю и деспекту моего перед пномъ бурькграбимъ достаточне ѡповедити и до книг дати записат, *от*тол, з замькѣ с тымъ гултаиствомъ, помочниками своими, провадил ме, иако иаког[о] гултаиа и злочынцѣ, до господы своеѣ, до домѣ мещанина тамошнег[о] луцког[о] Назара Кѣшнера, и тамъ ме три дни и три нчы ѡ везенью вденъ под стражою, а на ночь в пивницѣ держаль.

А потомъ обачившысе, же то неслушне чынить и вже // ме такимъ везенъемъ трапити занехал, ѿднакъже предсе под стражею мя мел.

И кгда-м в рокѣ теперешнем, тисеча шестсотъ девятомъ, мѣца июля шостогонадцетъ дня, за прозбою пахолковъ пна Кгембаровского, товарища роты того ж пна Боратинского в господа его, в домѣ мещанина лѣдцьког[о], пекара, на вечери былъ, теды тот впрод речоныи Мацеи Кореневскии доведавшысе тамъ ѿ мнѣ, препомневъшы боязни Божое, повинности хрестіанское, самъ ѿособою своею з слугами и помочниками своими пришедшы моцно квалтомъ тамъ до тоѣ господы пна Кгембаровского, мене ѿкрутне и нелютостве чеканомъ збил, зранил. И бы ме ѿт него пахолцы пна Кгембаровског[о] и пна Свищовског[о] не ратовали, певъне бы мя был тамъ насмерт забил, замордовал.

И, не могучы на до ѿчынѣния протѣстации на тог[о] Кореневского и до ѿбъведенъя вознымъ ран своих для ѿтповедѣния и поѿалок его приити, тепер тутъ, на враде, передъ в. мстю на нег[о] протѣстацию и ѿповиданъе вношѣ и ѿ приданѣ возног[о] на ѿгледанѣ збитіа и зранѣнъя своего прошѣ».

Іа з ѿрядѣ кгородского емѣ, пнѣ Іанѣ Петровскомѣ, придаломъ ѿчевисто возног[о] енерала воеводства Волынского шляхетног[о] Щасног[о] Злобоцког[о], котории ран на немъ ѿгледавшы и, ставшы ѿбличне на враде передо мною сего жъ дня, датою зверхѣ менованою, ку записаню до книг кгородских володымерскихъ вызнал тыми словы, ижъ:

«За ѿчевистымъ приданѣмъ в. м. вриадовымъ, в року теперешнем,

тисеча шестсот девятомъ мѣца июля двадцѣт пѣтог[о] дня, былѣмъ на справе и потребе шляхетного Іана Петровског[о] в господа его тут, ѣ Володимѣри. И, за ѿказанѣмъ его, видел єсми ѣ него на рѣце правои межы локтіа и запѣстїа ран две до криви пробитых шкодливе спухлыхъ. И ѿповѣдал мнѣ, возномѣ, тот Петровскии, ижъ емѣ тоѣ // збитъе и раны стали в рокѣ теперешнемъ, тисеча шестсот девятомъ, мѣца июля шостогонадцет дня в мѣсте Луцкомъ в господа пна Кгембаровского, товарища роты пана Боратинского, ротмистра его королевское млти ѿт Мацеа Кореневского, товарища тоѣ жъ роты пана Боратинского, слуг и помочников его, за наистъѣмъ его тамъ на тую господѣ».

Которю жъ то протѣстацию и ѿповѣданъе пна Петровского и ѿчевистое возног[о] сознанъе іа, ѿряд, принявшы, до книг кгородскихъ володымерскихъ записати казал.

И єст записано.

ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 41, арк. 315 зв. – 317.

№ 4

1609 р., серпня 4, Володимир. – Скарга Яна Лагодовського, власника села Оздютичі, на Криштофа Биковського, Веницького і Мацкевича, жовнірів з роти іберпольського старости, королівського ротмістра князя Януша Порицького, які за його наказом і на власний розсуд під час лежі неодноразово грабували оздютицьких підданих, а під час останнього наїзду вбили селянина Остапа Жилу, побили двох жінок, Оришку і Марушку, парубка Стецька, налякали двох дітей так, що ті, ховаючись від нападників, втопилися у ставі, та завдали численних смертельних

поранень місцевому уряднику Яну Томашовському, помстившись йому за те, що він перешкоджав їм грабувати село, а також свідчення возних Щасного Жлобоцького і Войтеха Проховського про огляд могили Остапа Жили, тіл потонулих дітей, побоїв селян та ран Томашівського

Оповеданє пна Гана Лагодовског[о] на его мл. кнжати Порицког[о] и товаришов его

Рокѣ тисеча шестсот девятого мсца авгѣста Д [4] дня

На вриадє гсдрѣском кгородском володимѣрскомъ передо мною, Ганом Прилепѣскимъ, подстаростимъ володимѣрскомъ, (!) ѡбѣтажливе жаловал и ѡповедалсьє врожоны его милост пан Ган Лагодовский на князя его милост Гандѣша Порицѣкого, старосту иберпольского, ротмистра его кр. мл., и товаришовъ роты его мл. Крыштоѡа Быковского, Венницкого и Мацкевича, которых имена он, князь его мл. Порицкии, ротмистръ, лепѣи ведаєт.

Которы то князь Порицкии, ротмистръ, маючы лежѣ роты своеє в мѣсте Ковлю року теперешнег[о], тисеча шестсот девятого, насылаючы тых товаришов своих на маєтност пана Лагодовского названдю **Ўздютыче**, грабежы незвычайє и великиє быдла зѣ села **Ўздютыч** килкадєсят занял, розказавши до лежи своеи до Ковля впровадили¹⁹. Которое быдло заимуючы и грабечы, подданных ѡздютыцѣких побили, поранили, которые им быдла грабит не допушцали и иншихъ кривдѣ и шкодѣ немало черєз вес часѣ // леже его в Ковлю чинили.

По которое быдло пограбєное кгда он, пан Лагодовский, до менованных

¹⁹ Так в оригіналі. Має бути «впровадити».

товаришов роты князя Порицѣкого, подданого своего ѡздютыцѣкого **Ўношѣка** послал, тот менованы Быковський поймавши того подданого ѡздютыцѣкого в ланцѣхъ до пивници всадил и черєз колко дни держал ѣ везєню, або с пол трети недели держал, ажѣ лєдво з ланцѣхомъ зламанєм ѣтєклѣ.

А потом мало на томъ маючы вставичне наєзды на мєтност (!) и село **Ўздютычи** чинил тотѣ Быковський. Быдла побраного немало побили, поєдли, ѡ што ажѣ перед паномъ гєтманом он, пан Лагодовський, скарги чинити мѣсел, ижѣ тот Быковський колко двадцати золотых за быдло дати при браню грошєи мусєлѣ.

Ўдкул вазнѣ великую против панѣ Лагодовскому взавши, тот Крыштоѡѣ Быковський и при нимѣ Винницѣкии и Мацкевичѣ, товариши, будучи знову затягнєни в службѣ ѡт князя Порицѣкого, ротмистра своего, яко принципаловє, блиско перед выстємъ роты с Ковля, зобравши себе пахоликовѣ на то способных ѡколкодєсят, рокѣ теперешнег[о], тисеча шестсот девятого, мсца июля двадцат чєтвєртого дня наєхавши моцно ктвалтом, тот Крыштоѡѣ Быковський, Венницѣкии и Мацкевич чоловика ѡколкодєсят на двор и село **Ўздютыче** пана Лагодовског[о], взавши тот то Крыштоѡѣ Быковський [вам]²⁰ против панѣ Лагодовському за то, же му быдло побитое платит мусєл [нем]²¹ он панѣ Лагодовський зє Лвова приєхал, тые то жолнеры з розною // бронєю до воины належачою с пулгакими, мѣшкетими на двор и вес **Ўздютыче** наєхали ктвалтовнє. Там же впадши вє двор

²⁰ Так в оригіналі.

²¹ Так в оригіналі.

вздютицкии, наперед паробъка дворного и белых голов дворных жонокъ двое збили, а потом вриадника въздютицкого на имя Іана Томашовского, выломивши двери до светлицы, где был замкнѣл, там до светлицы впадши его, Томашовского, окрътне а немилостиве посекли, поранили, штыхами покололи. Которыи втекаючы з дворѣ перед ними, до ставѣ уходечы, зраненыи втекаль. Там тот Быковскии, Винницъкии и Мацкевич, принципалове, с тыми пахоликама помочъниками своими на то способленыи, гонечы вного Томашовского, хотечи его забит з вазни, же им плюндровати села Воздютич частокрот, кгда набегали не давал, аж до ставѣ в блото (!) гонили. И за провем подданым въздютицким в ставе догонивши так окрътне секли, ранили, хотечи забит, ран килка двадцат (!) в головѣ, рѣки и плечи задавши за забитого покиндѣли, роздмеючи же вже вмер, вдошли. Котории и тепер нить вєдома, жив ли бѣдет. Зараз до подданых въздютицких на село побегши, быдла волов всмъ, каловиц шести занали и побрали. А потом до домов подданых скочивши, подданых били, комори вѣбнали, маєтности их лѣпили и так все село сплюндровали, з села Воздютичѣ вѣтекали и лѣпъ, морды незносныє починили, подданых побили, дети перед страхом втекаючы, потопили в ставе.

Которыи жал и кривѣд незносною вѣд менованых // жолнеров, пан Лагодовскии маючи, на вриадѣ кгородском володимерскомъ вповедавши, на вгледанѣ такового кгвалтовного наехана на двор и село Воздютичи и зєкръвавєна домѣ шляхєтского, окрътного²² зранєна вриадника въздютицкого

²² Слово правлене.

Томашовского, которыи нет вєдома жив ли будєт, побитиє подданых и потопєна дети их в ставе, злѣпєна маєтности ихъ, просил в приданѣ возных на вгледанѣ квалтов сталых и тых ранных.

На што-м з вриадѣ придалъ двох возных на вгледанѣ квалтовъ и иных потребных речєи двох єнералов возныхъ волинскихъ, Щасного Жлобоцъкого а Воитеха Проховского. Которыє возныє тамъ, в Воздютичах, будѣчи, того квалту зранєна ихъ, ран того Томашовского, вриадника въздютицкого, вгледавъши и иных при том квалтовном наеханю поранєных кѣ записаню до книгъ кгородскихъ володимерскихъ, ставши вчєвисто Щасны (!) Жлобоцкии а Воитех Проховскии, возныє, вчєвисто сознали, ижъ:

«Року теперєшнего, тисєча шєстсот девятого, мєца авгѣста пятого дня за приданємъ вриадовым были єсмо мы, возныє, на справѣ и потребе его мл. пана Іана Лагодовъского в маєтности его мл. Воздютичах. А маючы при собѣ шляхту людєи добрыхъ пана Іана Коморовского, пана Воитеха Бобровъницкого, пана Станислава Пенского а пана Крыштоѣа Чеховского, там же за вказанємъ служєбника пана Лагодовского Валєнтога Вировского видєли єсмо мы, возныє, в дворѣ въздютицкомъ, в светлицѣ противъ пекарни, двери посєчоныє, выломлєныє и с пѣлгаковъ колко разов перєстрєлєнє. А в светлицы противъ двери стєны зєкръвавєнє и вкна покрывавєн[ыє]²³ противъ столу.

Там же видєли єсмо Іана Томашовского, вриадника въздютицкого, вєлми зранєного, которыи лєдво живъ лєжит. На котором Томашовъском видєли єсмо

²³ Літери правлені.

наперед на голове его ран сечоныхъ шаблями всихъ тринадцатъ шкодливыхъ. 8 тыле в голове его видели есмо ранѣ тятую, ажъ гавтовано, на твари его, под правым и левым ѡком, ран сечоныхъ чотыри, в боку рана штыховаа, в правом, на крыжи, рана чекановаа шкодливаа, на правои рѣце ран пшат сечоныхъ, три ажъ через кости, на которю рѣку, жив ли будет, на тую рѣку хром будет. С которых ран нетъ вѣдома, жив ли будет тот Томашовскийи.

Там же за ѡказыванемъ видели есмо жонки две дворныхъ Ѡришьку и Марѣшьку побитые, пораненые, синие, раны битые крѣвавые. А на паробку дворнымъ Стецьку видели есмо ранѣ на голове крѣвавю, на рѣках и рамена[х]²⁴ раны битые синие килка.

При томъ и шкод [менимо]²⁵ ѣ дворе при том квалтовномъ наеханю на двор и село Ѡздютиче. Томашовскомѣ, урядникови, в тотъ часъ взято ѣ светлицы шаблю сребремъ правленю, за тридцатъ золотыхъ купленю, пулгаковъ два, за шестнадцатъ золотыхъ купленые, делию лазуровю, китаикую подшитаа, за двадцатъ чотыры золотыхъ // справлена, куртъ две ѡалендишовыхъ, червона и лазурова, за шестнадцатъ золотыхъ справленые. Грошеи готовыхъ поборовыхъ, при томъ вриаднику Томашовскомъ будѣчыхъ, золотыхъ тридцатъ взяли с подголов постели его.

Там же шедши мы, возные, на село Ѡздютиче за ѡказыванемъ видели есмо при церкви Ѡздютичкое могилѣ свежо погребеного человека, забитого ѡт жолнеровъ. Менили подданые Ѡздютичкие, ижъ подданого Ѡздютичкого, брата Жилиного,

²⁴ На літері пляма.

²⁵ Так в оригіналі.

Ѡстапа Жилу, замордовано[о] ѡд пана Быковського, жолнера с Ковля, ижъ горачо было барзо.

До того видели есмо двое дети потунѣлыхъ в ставе Ѡздютичкомъ, передъ жолнерами ѣтекаючы. Ѡдно хлопца Ѡстаповое, а дѣвки Деманове.

Также менили подданые, ижъ волов дворныхъ два, а шестъ селскихъ, каловицъ шестъ тые жолнери пограбили. И вс подданые Ѡздютичкие менили собе шкоды коморы полулене, самыхъ побито. Которое то зранене Томашовскийи, ѣриадникъ Ѡздютичкийи, челлад дворнаа и подданые Ѡздютичкие менили собе быт [сталое]²⁶ ѡд пана Крыштоѡа Быковского, пана Винницкого, пана Мацкевича и помочниковъ ихъ, жолнеров роты с Ковля князя его мл. ІАнѣша Порыцкого, ротмистра кр. его мл., за квалтовнымъ наеханемъ тых жолнеров на двор и село Ѡздютиче под тотъ часъ зраненя Томашовского, ѣриадника Ѡздютичкого, и побитя челеди дворное и забитя подданого и потопеня дети в ставе Ѡздютичкомъ стало[о].»

Которое ѡповедане пана Лагодовского и сознане возныхъ [ѡгледаня]²⁷ // ран зраненыхъ, ѡд возныхъ менованыхъ принавши сознане, кѣ записаню до книгъ кгородскихъ володимѣрскихъ принавши записати казал.

Што естъ записано.

ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 41, арк. 327–330.

№ 5

1610 р., квітня 21, Володимир. – Скарга Федора Бруяки, опікуна княжат Миколая і Ольбрихта Радивілів та тримача від їхнього імені містечка і

²⁶ На слові пляма.

²⁷ Слово пошкоджено при прошнуровуванні книги.

села Хорлупа, на ротмістра Криштофа Свенцицького і товариство його роти, які, маючи лежу в м. Луцьку, протягом трьох років змушували хорлупських підданих купувати собі пиво і горілку, збирали неправомірну стацію і перешкоджали поданню скарги на них, погрожуючи розправою Бруяці та хорлупським підданним, а також зізнання возного Гаврила Оздовського, який протягом цього часу регулярно засвідчував збитки, завдані жовнірами в зазначених поселеннях

Протестация князь пнов Радивиловъ на пна Свенцицького, ротмістра

Рокъ тисеча шестсот десятого мца априля двадцат първог[о] дня

Писал и присылал до вриадъ кгородског[о] лѣцког до мене, Марциана Олшамовского, наместника подстароства лѣцког[о], до книг кгородских лѣцкихъ, врожоны пан Ѳедор Брѣака, писар кгородский креманецкий вриадника своего хорлѣпског[о] Гана Хилицког[о]. Которыи именем пна своего, яко держачог[о] на сес час маѣтности, то ест мѣстечка и старого села Хорлѣпа, яко опекадна их мсти княжат пнов Радивилов, старостичов жомоитских, Миколаа и Олбрѣхта, светчилсе и протестовал, доводѣчи справедливости тым подданым державы своѣи хорлѣпским противко врожоного пна Криштофа Свенцицького тыми словы ѱ то, иж:

«Ег[о] мст пан ротмістръ, маючи лежд з ротою своєю через три лета в мѣсте его королевское мст Лѣцком, взгардивши право посполитое и конституцїе сеимовые, на то вставленые, в ро[кѣ]²⁸ тисеча шестсотном ѱсом

²⁸ Літери пошкоджені при прошнуровуванні книги.

мца декабра розных днѣи, также и в рокѣ тисеча шестсотном девятном мца августа розных днѣи, также и в рокѣ тисеча шестсот десятном розных часов и днѣи, насылаючи на маѣтност державы пна мого (!) на мѣстечко и с[ел]о²⁹ Хорлѣпъ немало слѣгъ и пахоликов, его мст именами и прозвискками знаѣмых, ѱжилканадцат члѣвка, через которых то слѣг и посланцов своих кгвалтовне и впорне вытеганѣм якогос неслѣшноѣ // неслѣшноѣ (!) и незвыклоѣ стацїи на почет свои ротмістровскии примѣсил атамана тамошнег[о] хорлѣпског Гурина и трех мѣжов старших в том селе Хорлѣпском Маѣца Прилича а Моисѣа Жданчича а Качала до выбирания тоѣ стацїи с Хорлѣпа. Якож и сами помененные слѣги пна ротмістрове с тыми поддаными, до тог[о] примѣшоными, кгвалтовне и впорне тѣю всю трою стацїю з великим плачем и с криком тых подданных розными часы тѣю незвыклѣю стацїю казавши себе дават вытегнѣли и их примѣсили до выдана тоѣ стацїи.

Которѣю всю трою стацїю выбравши яко сами хотѣли, взяли и пограбили ѱ тых подданных хорлѣпских, то ест: пшеницы маѣц ѱлицких ѱсмъ, каждѣю маѣц шаѣдючи по пати золотых полскихъ; жыта маѣц двадцат, каждѣю маѣц шаѣдючи по чотыри золотых полских; солодов три, в каждыи солод входило по три маѣцы ѱлицких, кажды (!) солод шаѣдючи по двадцат золотых полскихъ; якгел полторы маѣцы кѣпных, за которые дано патнадцат золотых полских; крѣпъ розных татарчанных и начных полторы маѣцы, ш[ац]ѣють себе ѱсмъ золотых полских; горохѣ маѣц две,

²⁹ Літери пошкоджені при прошнуровуванні книги.

шацѣют собе десет золотых полских; овса мацѣ пѣтдесѣат, шацѣют собе кождѣю мацѣ по два золотых полских; сѣна возов шѣстдесѣатъ, шацѣют кажды воз по золотомѣ полскомѣ; яловицѣ чотыри, шацѣючи кождѣю яловицѣ по семи золотых полских; баранов двадцѣат, шацѣючи каждого по золотомѣ ѿдномѣ полскомѣ; мѣса свинюго // мѣса свинюго (!) полтѣи ѿсмѣ, шацѣючи кажды (!) полот по два золотых полских; гѣсѣи двадцѣат, шацѣючи кождѣю по пѣати грошѣи полских; кѣров полтораѣта, шацѣючи кождѣю кокошѣ по два гроши полских; масла ѿасок три, шацѣючи кождѣю по три золотых полских; яица, сол, цѣбѣдла, капѣсты, рѣпы и иншыѣ рѣчы ѿгородныѣ, што собе якѣ хотѣли брали, шацѣют собе десет золотых полских. Также пива в корчѣми и горилки, што подданыѣ хорлѣпскиѣ розными часы не тылко при выбираню тых стѣции, але за каждым переѣздом через Хорлѣпѣ кѣповат слѣгам пна ротмистровским мѣсѣли, тог[о] всего кѣпили за десет золотых полских. Которѣю всю стѣцию и живност, якосѣ тѣт написано, ег[о] мст пан ротмистрѣ через слѣги свое все ѿт мала и до велика на подводы тых же подданых хорлѣпских наложивши и забравшы до Лѣцка, до господ своих ѳвезлѣ и ѳпровѣдил и на пожиток свои ѿбѣрнѣл».

Гакож и возныи енераль воеводства волинског[о], шляхѣтныи Гаврило Ѡздовскии тѣт же ѿчѣвис[то]³⁰ на ѳриѣде при тои же протѣстѣции бѣдѣчы, тыми словы сознал, иж ѿн, маючи при собе двоухъ шляхѣтичов, шляхѣтных Гана Сѣрницког[о] а Миколаѣ Жѣлинског[о], за ѳжитѣм пна писара кгородског[о]

³⁰ Літери пошкоджені при прошнуровуванні книги.

креманѣцког[о], розными часы при том ктвалтовном вытеганю и выбираню тоѣ стѣции через слѣги [пна]³¹ ротмистровы з росказана ег[о] пна ротмистр[о]вог[о]³² за каждым выбиранѣмъ тоѣ трѣе стѣцыи видѣл, же тыѣ вси потребы и рѣчы, што колвекѣ наверхѣхъ написано, ест слѣги пна ротмистровы // ротмистровы (!) ѿт мала до велика выбрали и ктвалтовне на подданых хѣрлѣпских (!) вытегнѣли, забравши на подводы до Лѣцка вывезли и до господѣ пна ротмистровых при нем самом, пнѣ ротмистрѣ ѳвезли и впровѣдили.

Гакож и давно пан писарѣ креманѣцкии не занѣхал бы был тоѣ кривды своеѣ до ѳриѣдѣ донѣсти и записати дат, але за прѣхвалками и погрозками на пна писара и подданых ег[о] тоѣ се стат не могло. Тѣпер тѣды, илѣ чсѣ ставати могло, тѣю протѣстѣцию до книгѣ кгородских лѣцких вносит.

Которѣѣ протѣстѣция ег[о] до книгѣ кгородских лѣцких записана ест.

ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 86, арк. 457–458 зв.

№ 6

1610 р., травня 26, Володимир. – Зізнання возног[о] Гаврила Оздовськог[о] про відмову ротмістра Криштофа Свенцицьког[о] «вчинити справедливість» за скаргою Федора Бруяки на жовнірів Кгалезськог[о], Соболевськог[о], Корицьког[о], Войцѣха Свенцицьког[о], Парзновськог[о], Станіслава Росновськог[о], Клембоцьког[о], Вітославськог[о], Півката Єгозовськог[о], які захопили сіно і побили підданих Бруяки в с. Хорлуца у зв'язку з тим, що нібито вони не грабували, а брали належну їм стѣцію, а

³¹ Слово пошкоджено при прошнуровуванні книги.

³² Літеру «о» виправлено з літери «а».

також про те, що жовніри погрозували позивачу і возному, чим перешкождали його діяльності

Сознанє возного в справе его мл. пна писара кременецког[о]

Рокѡ тисеча шестсот десатог[о] мсца маа KS [26] дня

На вриадѡ кгородском в замкѡ его кр. мл. Володимерском передо мною, Андреем Мисевским, бѡркграбим и наместником подстароства володимерског[о], ставши ѡчевисто возныи енерал воеводства Волынского, шляхетныи Гаврило Ѡздовскии, кѡ записаню до книг кгородских володимерских сознал тыми словы, иж:

«В рок[у]³³ прошлом, тисеча шестсот девятю, мсца ноабра второгонадцет дня за джитѡм его мл. пна Ѡедора Брѡиаки, писара кгородског[о] кременецког, с приателем его мл., пном Костентином Козинским, раз вторыи ездилем до его мл. пна Криштоѡа Свенцицког[о], ротмистра его кр. мл., реквирѡючи справедливости с товаришом³⁴ роты его мл., то єст с пна Кгалезского, с пна Соболевского, с пна Корыцког, с пна Воицеа Свенцицког, с пна Парзновского, с пна Станислава Росновского, с пна Клембоцког, с пна Витославского, с пна Пивка, с пна Ёкговзског[о] ѡ побране сена власного пна писарова и ѡ побите и поранѡне подданных его мс. хорлѡпских, при том сене бѡдѡчих.

Там же єсмо заставши его мл. пна Свенцицког в месте Луцку в дому Мацеа Колацког, мещанина тамошного, помененыи приател пна писаров при мнѡ, возном, его мл. пна ротмистра просил и через мене, возног[о],

³³ На літері пляма.

³⁴ Так в оригіналі. Має бути «товаришов».

ѡриадовнѡ // его мл. реквировавал, абы его мл. с помененых товаришов своих справедливост дчинил за побране сена и побите и поранѡне подданных пна писаровых.

А пан Свенцицкии при мнѡ, возном, помененомѡ приателеви пна писаровомѡ поведил, иж:

«Іа с того товариства своѡго справедливости пну писарови чинит не могѡ, кгдаж то подобно тоѡ сено взглядом стации товариство побрало».

И так нас з ницим³⁵ ѡтправил.

Што все помененыи приател пна писаров мною, возным, ѡтоѡ невчинене справедливости светчил.

А иже-м іа, возныи, тоѡ релации своѡє заразом в кгороде, томѡ поветѡ належном, то єст Лѡцком, не вчинил ни през што иншого, толко за ѡтповедми и похвалками пна ротмистра и товариства его мл., которыє ихѡ мл. мают лежѡ ѡ Лѡцкѡ, так на его мл. пна писара, іако и на здоровѡ моѡ чиніат».

Тепѡр тѡды помененыи возныи просил, абы тоѡ ѡчевистое сознанє его до книг было записано, што за принатѡємѡ моимѡ єсть записано.

ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 42, арк. 402–402 зв.

№ 7

1610 р., липня 23, Володимир. – Скарга Симона Круневича, державці села Гнидава, на королівського ротмістра Криштофа Свенцицького і його слуг, які всупереч чинному законодавству протягом 1608–1610 рр. брали надмірні неправомірні стації, били місцевих жителів і примушували їх працювати на свою користь

Ѡповеданѡ пана Круневича на пана Свенцицког

³⁵ Так в оригіналі. Має бути «ничим».

Року тисеча шестсотъ десятого мца июля КГ [23] дня

На вриаде кгородскомъ в замку его королевское млсти Володимерскомъ передо мною, Анѣдреемъ Мисевскимъ, буркграбимъ и наместникомъ подстарства володимерского, постановившише очевисто врожонии его млст пан Симон Крѣневич, державца короля его млсти гнидавскийи, ѡповедалъ и жалосне се протестовал на врожоного пана Криштоѡа Свенѣцицкого, ротмистра его королевское млсти ѡ то, иж:

«Ѳн, пропомневши конѣстытуции на сеиме валномъ варѣшавскомъ в року прошломъ, тисеча шестъсотъ девятомъ, ѡ жолнерѣ ѡаленое и вин в неи ѡписаныхъ, року прошлого, тисеча шестъсотъ ѡсмого и девятого, и теж рокѣ теперешнего, тисеча шестъсотъ десятого, разными часы, не дбаючи ничего на конѣстытѣцию, вышеи помененую, и вины в еи (!) ѡписаные, самъ черезъ себе и черезъ слуги свои взглядомъ вытегана ѣ мене стации, конѣстытѣциею им брат заборонены, напервеи в року прошломъ, тисеча шестъсотъ ѡсомом, стацию незмернѣю брат собе розказал и побрал в селе моемъ Гнидавскомъ.

А меновите то ест: напрод ѡвса мацъ двадцать кѣпленог[о] за золотыхъ полскихъ двадцать, жита мацъ две за золотыхъ ѡсмъ, пшеници мацю ѡдну за золотыхъ шестъ, яголь мацѣ ѡднѣ за золотыхъ ѡсмъ, горохѣ мацѣ // за золотыхъ пять, крѣпъ татарчаныхъ мацѣ за золотыхъ пять, пива бочокъ пять, которое пиво за розказанемъ его в госпде его ж купѣючи, по пол третя золотыхъ полскихъ подданые платили, вепра ѡдного за золотыхъ ѡсмъ, солонины полтии два за золотыхъ чотыри, яловицю ѡдну а вола дрѣгого за золотыхъ двадцать купленыхъ,

масла ѡаску за золотыхъ чотыри, сыровъ копу за золотыхъ пять, гѣсеи петнадѣцетъ за золотыхъ полтретя, куръ шестъдесять за золотыхъ пять купленыхъ, сена возовъ двадцать за золотыхъ двадцать, барановъ три залотыхъ³⁶ три купленыхъ, гречки мацъ полторы за золотыхъ пять. То все побравши и пограбивши на пожитокъ свои ѡбернул.

Потом того ж року, тисеча шестъсотъ ѡсмого, дрѣгую такуюю ж стацию незмернѣю с того ж села моего Гнидавского тот же панъ ротмистръ сам брат розказал.

А то естъ меновите што взялъ: напрод ѡвса мацъ двадцать за золотыхъ двадцать, жита мацъ двъ за золотыхъ ѡсмъ, пшеници мацю за золотыхъ шестъ, ягол мацѣ за золотыхъ ѡсмъ, горохѣ мацѣ за золотыхъ пять, крѣпъ татарчаныхъ мацѣ за золотыхъ пять, солодѣ мацъ три за золотыхъ полѡсма полскихъ, вепра ѡдного за золотыхъ семъ купленого, слонины (!) полтеи два за золотыхъ чотыри, яловицъ три за золотыхъ тридцать купленыхъ, масла ѡаску за золотыхъ чотыри, сыровъ копу за золотыхъ пять, гусеи петнадѣцетъ за золотыхъ полтретя польскихъ, // куръ шестъдесять за золотыхъ пять, сена возовъ двадцать за золотыхъ двадцать, барановъ три за золотыхъ три купленыхъ. И то теж все побравши, на пожитокъ свои ѡбернул.

А потомъ знову в рокѣ прошломъ, тисеча шестъсотъ девятомъ, стацию третью в томъ же селе моемъ Гнидавскомъ взял. А то ест меновите: ѡвса мацъ двадцать за золотыхъ двадцать, за три бочки пива подданыхъ моихъ гнидавскихъ готовыми пнезми взялъ десять золотыхъ и грошии петнадѣцетъ полскихъ, за ѡаскѣ масла дали подданые

³⁶ Так в оригіналі. Має бути «за золотыхъ».

готовыми грошми три золотых польскихъ, за поль маци семена лняного дали золотыхъ три полских; за мацѣ репы дали золотыхъ два готовыми пнезми; за кадлубъ капусты дали золотыхъ два; крѣпъ татаръчаныхъ мацѣ за золотыхъ три; сыровъ копѣ за золотыхъ пять; слонины полтеи два, за золотыхъ чотыри; гусеи пшат за грошеи двадцать пшат полских; барановъ два за золотыхъ два; сена воевъ десат за золотыхъ десатъ. И то все побравши, на пожиток свои ѡбернѣлъ.

Потомъ зновѣ в томъ же рокѣ шестьсотъ девятомъ, четвертъю стацию с того ж села моего гнидавског[о] взялъ, то *ест*: напрод жита мац три за золотыхъ дванадцат; солодѣ мац чотыри, за которыи готовыми грошми подданыи мои заплатили золотыхъ дванадцат полских; // *кур* шестьдесатъ за золотыхъ пять; гусеи двадцат за золотыхъ три и за грошии десатъ полских; барановъ три за золотыхъ три; каловиц две за золотыхъ двадцать купленых; солонины полотъ ѡдинъ за золотыхъ два; масла ѳаскѣ за золотыхъ Д [4]; сыровъ копѣ за золотыхъ пшат; горохѣ мацу за золотыхъ пшатъ. И то все на пожитокъ свои ѡбернѣлъ.

А потом в року теперешнем, тисеча шестьсотъ десатомъ вместо стации квалтомъ взялъ и пограбил ѣ подданыхъ моихъ гнидавскихъ каловицю ѡдну, за золотыхъ десет купленую; барановъ пшат, за золотыхъ пять; по дв кѣрици з домѣ кождого; *кур* шестьдесатъ чинит золотыхъ пшат. Зновѣ теж слуги его, за росказанем его властнымъ ходечи, ѣ подданыхъ моихъ гнидавскихъ взяли и пограбили: наперве (!) ѣ Сенка Комаря мяса баранъего тѣшь две за золотыхъ два; ѣ ѳедора Тереховича барана ѡдного за золотыи ѡдин; ѣ Ивана Чобѣрка баранов

два за золотыхъ два; ѣ Микиты Новосада баранов ѡдног[о] за золотыи ѡдин. И то все погбравивши (!) на пожитокъ пана своег[о] ѡбернули.

За чим так за помененыѣ стации, иако теж и за грабеже шацѣю себе шкоды на пшатсот золотыхъ полских.

Надто есче подданыхъ гнидавскихъ на каждыи тыжден по дрѡва разовъ по два, почавши ѡт рокѣ шестьсот ѡсмого, ажъ до рокѣ теперешнег[о], шестьсотъ десатого, в подводы выганал. До того теж конии ѣ подданыхъ моихъ гнидавскихъ бѣрдчи, такъже и ихъ самыхъ // до Льова, до Кракова, до Жолѣквы и где ѡдно колвекъ потреба была, по недел шести и ѡсми мешкавши, кони зненѣдзонеи и похромленые поворочали такъ, ижъ дрѣгие и поздыхали, а на дрѣгихъ теж коняхъ слуги его и прочъ подтекали. Мало есче на томъ маючи, слуги его, такъже и возници, находечи на село мое Гнидавское розными часы слугъ моихъ, шляхтичовъ ѣчтивыхъ, такъже подданыхъ мусчизнѣ, иако теж и белоголов, такъ в самомъ селе Гнидавскомъ, иако и на перевозе заставуючи били и мордовали безъ дана жадное причины. Тамъ же гѣси, качки, кѣры ходечи по домахъ и на пашахъ, застаючи, били и на пожитокъ свои ѡборочали.

Што все хотечи певными и на[в]ными³⁷ доводами и реѣстрами такъ противко ему самомѣ, иако и противъ слѣгамъ его показати, ѡ то се все передъ в. м., пане вриадѣ, светчѣ и ѡповедаю. И шацѣю себе шкоды, кромъ стации, вышеи помененыхъ, на две тисечи золотыхъ полскихъ ѡѣрѣючи се ѡ то все правомъ з ними чи[ни]ти³⁸. И прошѣ, абы тое

³⁷ Літера розплилась.

³⁸ Літери розплились.

оповедане моє до книгъ кгородских володимерских принято и записано было».

Которое оповедане его млст пна Крѣневича принавши на до книгъ кгородских володи (!) записати єсми казалъ.

ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 42, арк. 521 зв.–523 зв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранович О. І. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. Київ: Укрполіграфоб'єднання, 13 друк. ім. Леніна, 1930. 156 с.

2. Владимирський-Буданов М. Ф. Перемещение южно-русского населения в эпоху Богдана Хмельницкого. *Оттиск из «Киевской старины»*. 1888. 38 с.

3. Грушевський М. С. В тридцяті роковини Куліша. Соціально-традиційні підоснови Кулішевої творчості. *Україна*. 1927. Кн. 1–2.

4. Енциклопедія історії України: у 10 т. / гол. ред. В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2012. Т. 9. 840 с.

5. Костомаров Н. И. Казаки. Исторические монографии и исследования. Москва: Чарли, 1995. 608 с.

6. Кулиш П. А. Отпадение Малороссии от Польши (1340–1654): в 3 т. Москва: Университетская типография, 1888. Т. 1. 283 с.

7. Леп'явко С. А. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. Чернігів: Сіверянська думка, 1996. 288 с.

8. Сікора Р. З історії польських крилатих гусарів. Київ: Дух і літера, 2012. 96 с.

9. Сокирко О. Г. Гетьманські «німці»: війська іноземного автораменту другої половини XVII – початку XVIII ст. *Україна в Центрально-Східній Європі*. 2011. № 11. С. 246–268.

10. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі ЦДІАК України). Ф. 25, оп. 1, спр. 86.

11. ЦДІАК України. Ф. 28, оп. 1, спр. 35.

12. ЦДІАК України. Ф. 28, оп. 1, спр. 41.

13. ЦДІАК України. Ф. 28, оп. 1, спр. 42.

14. Яковенко Н. М. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. Київ: Критика, 2002. 416 с.

15. Kutrzeba S. *Polskie ustawy i artykuły wojskowe od XV do XVIII wieku*. Kraków: Nakładem polskiej akademii umiejętności, 1937. 416 s.

16. Sikora R. *Fenomen husarii*. Toruń: Firma Wydawniczo-Handlowa «MADO», 2002. 271 s.

17. Srogosz T. *Żołnierz swawolny. Z dziejów armii koronnej w XVII wieku*. Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2010. 264 s.

18. *Volumina Legum*. Petersburg: Nakładem I drukiem Jozafata Ohryzki, 1859. Т. 2. 496 s.

REFERENCES

1. BARANOVYCH, O. (1931). *Populating Volhynia Voivodeship in the First Half of the 17th Century*. Kyiv: Ukrainian Printing Association, 13 Lenin Printing House, 156 p. [in Ukr.]

2. VLADYMYRSKYI-BUDANOV, M. (1888). The Movement of the South-Russian Population during Bohdan Khmelnytsky's Era. *Print from "Kiyevskaya starina" (Kiev Antiquities)*, 38 p. [in Rus.]

3. HRUSHEVSKY, M. (1927). On the 30th Anniversary of Kulish. Social and Traditional Foundations of Kulish's Creative Work. *Ukraine*, (1–2). [in Ukr.]

4. SMOLII, V., ed., et al. (2012). *Encyclopedia of History of Ukraine: In 10 Volumes*. Vol. 9. Kyiv: Naukova dumka, 840 p. [in Ukr.]

5. KOSTOMAROV, N. (1995). *The Cossacks. Historical Monographs and Studies*. Moscow: Charli, 608 p. [in Rus.]

6. KULISH, P. (1888). *The Secession of Ukraine from Poland (1340–1654)*. Vol. 1. Moscow: University Printing House, 283 p. [in Rus.]

7. LEPIAVKO, S. (1996). *Cossack Wars of the Late 16th Century in Ukraine*. Chernihiv: Siverianska dumka, 288 p. [in Ukr.]

8. SIKORA, R. (2012). *From the History of the Polish Winged Hussars*. Kyiv: Dukh i litera, 96 p. [In Ukr.]

9. SOKYRKO, O. (2011). Hetman "Germans": Hired Foreign Units of the Second Half of the 17th – Beginning of the 18th Century. *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi: zbirnyk naukovykh prats.* (Ukraine in Central and Eastern Europe: Collected Scientific Works), (11), pp. 246–268. [in Ukr.]
10. –13. *Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv (TsDIAK of Ukraine).* [in Ukr.]
14. YAKOVENKO, N. (2002). *The Parallel World. Studies on the History of Ideas and Views in Ukraine in the 16th–17th Centuries.* Kyiv: Krytyka, 416 p. [in Ukr.]
15. KUTRZEBA, S. (1937). *Polish Military Regulations and Articles from the 15th to the 18th Centuries.* Kraków: Nakładem polskiej akademii umiejętności, 416 p. [in Pol.]
16. SIKORA, R. (2002). *The Phenomenon of Hussars.* Toruń: MADO, 271 p. [in Pol.]
17. SROGOSZ, T. (2010). *A Self-Willed Warrior. From the History of the Crown Army in the 17th Century.* Warszawa: DIG, 264 p. [in Pol.]
18. *Volumina Legum.* (1859). Vol. 2. Petersburg: Release and printing by Yozafat Ohryzko, 496 p. [in Pol.]

Однією з центральних проблем історичного напрямку сучасного українознавства є з'ясування міжстанових взаємин та внутрішньостанового менталітету в українському соціумі ранньомодерного часу. Другий збірник документального матеріалу «Українське повсякдення ранньомодерної доби», який хронологічно охоплює період 1600 – 1610 рр., містить документи, на прикладі яких можна дослідити один з аспектів цієї багатогранної проблеми: взаємостосунки професійних вояків – жовнірів – з усіма верствами цивільного населення Речі Посполитої. Його головний зміст полягав у тому, що річпосполитські вояки під виглядом вибрання стацій систематично грабували власних співгромадян і вчиняли щодо них різноманітні насильства.

Уряд держави усвідомлював проблему і намагався її вирішити, зокрема шляхом регламентування в законодавчих актах та військових статутах.